

Ks. Tomasz Piotr Drwal

Wydział Teologiczny PAT, Tarnów

SYJON W DZIEJACH IZRAELA

Przybliżenie danych na temat roli gór w ogólności, a Syjonu jako wyjątkowej góry związanej z kultem Jahwe w szczególności; zebranie hipotez na temat wciąż spornej etymologii nazwy Syjon (יְרוּשָׁלַיִם); zwięzła historia dotycząca geografii oraz odkryć archeologicznych mających na celu lokalizację Syjonu; biblijna historia wybrania tego miejsca przez Jahwe i odzwierciedlenie wydarzeń historycznych w literaturze biblijnej, to zadania, jakie należy postawić, by przybliżyć świętą górę Syjon.

Ze względu na ukształtowanie terenu Palestyny, zagadnienia dotyczące gór znalazły swoje odzwierciedlenie na kartach Biblii. Sam wyraz יָרֵךְ występuje w Piśmie świętym 520 razy¹ i znaleźć go można w każdej niemal księdze Pisma Świętego². Podstawowe jego znaczenie to albo region pokryty wzgórzami lub górami, albo też konkretna góra mająca lub nie mająca nazwy³. Termin ten służy zatem na określenie zarówno wysokich pasm górskich jak góry Libanu wznoszące się na wysokość ok. 3000 m. n.p.m., czy też pojedynczej góry jak np: Hermonu wznoszącego się 2760 m. n.p.m., lub niewielkiego wzniesienia jak np: góra Syjon wznosząca się 743 m. n.p.m., a tylko 50-60 metrów ponad doliną Cedronu.

W historii religijnej Izraela niektóre góry odegrały szczególną rolę. Na Synaju objawił się Bóg najpierw Mojżeszowi (Wj 3,1.5), a następnie całemu narodowi wybranemu, z którym zawarł przymierze i nadał mu Prawo (Wj 24,12-18). Góry: Tabor i Hermon w całej swojej potędze i piękności przypominały narodowi wybranemu wspaniałość i majestat Jahwe jako ich Stwórcy (Ps 89,13). Na górze Karmel prorok Eliasza dał poznać Izraelitom, że

¹ Obok tego wyrazu w literaturze biblijnej istnieją także inne terminy służące do określenia specyfiki ukształtowania terenu, jak np: יָבֵהּ por. Rdz 7,19; Iz 30,25; 40, 9; 57,7; Jr 3,6; Ez 17,22; 40,2; Ps 104,18; בְּקָהּ związane jednakże z pogańskim kultem płodności, por. 2 Krl 23,15; czy קְרוֹם wskazujące na niebiańskie bądź ziemskie mieszkanie Jahwe, por. Iz 33,5; 57,15; Jr 25,30; Mi 6,6. Informacje na temat gór opracowane zostały w oparciu o: X. Léon-Dufour, Góra, w: *Vocabulaire de théologie biblique*, ed. X. Léon-Dufour, Paris 1988⁶, (Słownik Teologii Biblijnej, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990³), 299-302; M. Lurker, Góra, w: *Słownik obrazów i symboli religijnych*, Poznań 1989, 62-63; L. Cohn, The Mountains and Mount Zion, *Judaism* 26 (1977) 97-115; W. Foerster, ὄρος, w: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament I-X*, hrsg. G. Kittel, G. Friedrich, Stuttgart 1933-1979, V 475-486.

² Wyjątek stanowią następujące księgi: Rut, Koheleta, Estery i Ezdrasza.

³ W literaturze biblijnej 23 góry mają swoje własne imiona.

tylko Jahwe jest prawdziwym i jedynym Bogiem (1 Krl 18,20-40). Często góry stawały się miejscem kultu, gdzie składano Bogu ofiary, wygłaszano błogosławieństwa, modlono się (Joz 8,30-35; 1 Krl 3,2).

Z czasem, w Izraelu kult zaczął skupiać się na jednej górze. Nie była to jednak góra ani wybrana przez człowieka, ani też ludzką ręką przystosowana do oddawania kultu Jahwe na podobieństwo wyżyn (בְּמָדָה) (2 Krl 23,15). Wyboru miejsca dokonał sam Bóg. Takim miejscem, znanym z najstarszej tradycji, była góra Moria związana z osobą Abrahama, który na niej miał złożyć w ofierze dla Boga jedynego swego syna, Izaaka (Rdz 22,2). To wzgórze, późniejsza tradycja identyfikowała ze wzniesieniem, na którym znajdowało się klepisko Arauny (2 Krn 3,1)⁴.

Syjon (יְצִיּוֹן), twierdza Jebusytów, którzy zamieszkiwali teren przyszej świątyni jerozolimskiej przed zdobyciem jej przez Dawida, też ma swoją starą tradycję kultyczną. Wyraża się ona w paralelizmie z nazwą מְלִיכָה (por. Ps 76,3), rezydencją Melchizedeka, kapłana Boga Najwyższego (por. Rdz 14,18). Wyraz Syjon po raz pierwszy pojawia się w Drugiej Księdze Samuela (5,7) w połączeniu z drugim wyrazem (מְצֻרָה) – „twierdza, zamek, cytadela”, który z reguły używano na określenie miejsc położonych wysoko, odnoszących się do niedostępnych górskich szczytów.

W Starym Testamencie termin יְצִיּוֹן⁵ (LXX nie tłumaczy tej nazwy, lecz przepisuje ją dając dwie jej wersje greckie: Σιών; Σειών) występuje 154 razy. Z tej liczby większość, bo 94 razy przypada na teksty prorockie⁶.

Etymologia⁷ tego wyrazu jest od dawna przedmiotem badań egzegetów i bardzo różnych hipotez. Oto niektóre z nich uchodzące za bardziej prawdopodobne.

⁴ Bliższe szczegóły bardzo problematycznej identyfikacji góry Moria ze wzgórzem świątyni jerozolimskiej, zob. J. Simons, *The Geographical and Topographical Texts of the Old Testament*, Leiden 1959, par. 373; G. Fohrer, *Morija*, *Biblisch-historisches Handwörterbuch. Landeskunde, Geschichte, Religion, Literatur I-IV*, hrsg. B. Reicke, L. Rost, Göttingen 1962-79. II 1239.

⁵ Informacje na temat Syjonu opracowane są w oparciu o następującą literaturę: E. Otto, יְצִיּוֹן sijjōn, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament I-*, hrsg. G. J. Botterweck, H. Ringgren, Stuttgart 1973-, VI 994-1028; F. Stolz, יְצִיּוֹן Sijjōn, *Zion*, *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament I-II*, hrsg. E. Jenni, C. Westermann, München-Zürich I: 1971, II: 1976, II 543-551; H. Balz, Σιών Siōn, *Zion*, *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament I-III*, red. H. Balz, G. Schneider, Stuttgart 1980-83, III 588-590; G. Fohrer, Σιών, *TWNT VII* 291-318; A. Legendre, Sion, w: *Dictionnaire de la Bible. Supplément I-XI*, ed. L. Pirot, A. Robert, H. Cazelles, A. Feuillet, Paris 1928-88, V 1787-1795; R. A. S. Macalister, Jerusalem, w: *Dictionary of the Bible*, Edinburgh, 437-441; G. Wigoder, Zion, w: *Illustrated Dictionary and Concordance of the Bible*, New York 1986, 1058-1059; T. K. Cheyne, Zion, w: *Encyclopedia Biblica*, London 1903, t.IV, 5421-5422; G. Fohrer, *Zion-Jerusalem im Alten Testament*, (Beihfte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, Gießen, Berlin, 115) Berlin 1969, 195-241.

⁶ Zupełny brak wyrazu Syjon w następujących księgach biblijnych: Rdz, Wj, Kpł, Lb, Pwt, Joz, Sdz, 1 Sm, Ez, Oz, Jon, Na, Ha, Ag, Ml, Dn, Hi, Prz, Rt, Ezd, Ne.

Wyprowadza się znaczenie wyrazu Syjon (יִצְיֹן) od hebrajskich rdzeni *צן lub צי – „otaczać, osaczyć”, bądź arabskiego rdzenia šāna – „chronić, bronić, strzec”. Wyraz יִצְיֹן oznaczałby zatem – wierzchołek góry, zamek, cytadelę.

W oparciu o analizy morfologiczne niektórzy egzegeci doszukują się etymologii wyrazu Syjon w hebrajskim rdzeniu *צ do którego dołączono aformatywną końcówkę – ין charakterystyczną dla nazw miejscowości⁸.

F. Zorell⁹ widzi możliwość pochodzenia terminu Syjon od etiopskiego słowa „sawána” – „uciekać” lub od słowa „sawwana” – „chronić, bronić”, od którego to rdzenia wyprowadza się formę „sawwan” – „miejsce chronione, twierdza, forteca”.

W okresie późnego brązu (XIV-XIII w. przed Chr.) powyżej źródła Gihon został wzniesiony swoistego rodzaju taras, który z pewnością służył jako podstawa dla przedizraelskiego akropolu. Dlatego też nastąpiła identyfikacja „twierdzy Syjon” i istniejących wokół zabudowań mieszkańców z „Miastem Dawidowym”, o czym wspomina 2 Sm 5,7 (por. też 1 Krn 11,5; 1 Krl 8,1). Nazwa יִצְיֹן określałaby zatem akropol z okresu późnego brązu, który po zdobyciu przez Dawida został zamieniony na „Miasto Dawidowe”.

Z powyższych hipotez wynika, że nie istnieje jednoznaczne wyjaśnienie etymologii wyrazu Syjon. Z pewnością jednak można przyjąć, iż nazwa Syjon jest bardzo stara. Pochodzi z czasów przedizraelskich (kananejskich) i służyła na określenie obronnego miejsca stolicy Jebusytów, aż do chwili zajęcia jej przez Dawida (2 Sm 5,7).

Podobnie jak etymologia, tak też bardzo bogata jest historia topografii i archeologii Syjonu¹⁰.

Wiersz 2 Sm 5,7 informuje, że Dawid zdobył twierdzę Syjon. Najbliższy kontekst (2 Sm 5,6) wskazuje, że twierdza Syjon musiała stanowić miejsce trudne do zdobycia, skoro Jebusyci, jej mieszkańcy, naigrawali się z oblegającego ją Dawida, że ich stolicę potrafią obronić nawet „ślepi i kulawi”. Był to, zatem bardzo obronny akropolis. Po zdobyciu, Dawid twierdzę tę adaptował i rozbudował, czyniąc z niej zamek królewski. Nazwę Syjon pozostawił.

⁷ Obszerny zbiór nazwisk i dzieł autorów oraz ich teorii na temat etymologii nazwy Syjon podają: G. Fohrer, *Zion-Jerusalem*, art. cyt., 196-197; E. Otto, יִצְיֹן sijjôn, art. cyt., 1005-1007; G. Fohrer, *Σιών*, art. cyt., 292-293; U. A. Fic, *Syjon*, w: *Syjon miasto Dawidowe w świetle tekstów i wykopalisk*, Lwów 1933, 60-66.

⁸ Zob. P. Joüon, T. Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew I-II*, Roma 1991, § 88, 262.

⁹ Zob. *Lexicon Hebraicum Veteris Testamenti quod aliis collaborantibus edidit F. Zorell*, Roma 1989, 690.

¹⁰ Literatura dotycząca tego tematu jest bardzo obszerna. Wykorzystano następujące pozycje bibliograficzne: G. Dalman, *Jerusalem und sein Gelände*, Gütersloch 1930, 112-139; E. Otto, *Jerusalem – die Geschichte der Heiligen Stadt. Von den Anfängen bis zur Kreuzfahrzeit*, Stuttgart 1980, 42-75; M. Avi-Yonah, *Jerusalem*, Jerusalem 1960, 15-71; D. Winton Thomas, *Jerusalem*, w: *Archeology and Old Testament Study*, Oxford 1967, 276-295; K. M. Kenyon, *The Bible and recent archeology*, London 1978, 44-57.

Gdy chodzi o dokładne umiejscowienie Syjonu – Miasta Dawidowego to poszukiwania archeologiczne¹¹ rozpoczęły się w drugiej połowie XIX wieku (1865) na terenie Jerozolimy, a dokładniej mówiąc na tzw. Ofelu¹².

Ostatnie przeprowadziła w latach 1961-1967 K. M. Kenyon¹³. Wyniki wykopalisk, pozwoliły wysunąć dość dobrze umotywowane przypuszczenie, że czas powstania Jerozolimy przypadł na epokę średniego brązu tj. XVIII-XVII w. przed Chr. W okresie późnego brązu (XIV-XIII w. przed Chr.) nastąpiła rozbudowa osiedla miejskiego przez tzw. kompleks systemu tarasów. Zdaniem K. M. Kenyon historia opisana w 2 Sm 5,6-9 przekazywałaby nie tyle informację o podboju przez Dawida całego miasta, ile fakt zdobycia tzw. akropolu (zwanego w przypadku Jerozolimy „twierdzą Syjonu”). Wraz ze zdobyciem „twierdzy Syjon” całe miasto znalazło się w rękach Dawida, który na terenie zdobytej twierdzy wybudował dla siebie pałac (2 Sm 5,11). W okresie panowania króla Salomona nastąpiła rozbudowa tego obiektu w kierunku północnym, a słynne budowle Salomona (nowy pałac, a przede wszystkim złączona z kompleksem zamku królewskiego, wspaniała świątynia [por. 1 Krl 6-7]) sprawiły, że akropol Dawida zaczął tracić na znaczeniu. Z czasem zaniknął jeden z członów nazwy „twierdza Syjon” (יִצְחָק), mianowicie wyraz twierdza, a termin Syjon zaczął powoli służyć na określenie obiektu świątynnego.

¹¹ Historia odkryć archeologicznych na terenie Jerozolimy została dokładnie przedstawiona przez U. A. Fica, Syjon, dz. cyt., 113-196. Wydaje się słuszne wspomnienie w tym miejscu o poglądach żydowskiego historyka Józefa Flawiusza (Wojna Żydowska [Ιουδαϊκός Πόλεμος] tłum. J. Radożycki, Warszawa³ 1995, 317, Księga V, rozdział IV) na temat Syjonu. Nie używa on wprawdzie tego wyrazu, ale dostarcza pewnych informacji. Na podstawie opisu J. Flawiusza, Jerozolima za jego czasów (70 r. po Chr.) położona była na dwóch wzniesieniach przedzielonych doliną. Na wyższym wzgórzu leżało tzw. Miasto Górne. „Ze względu na jego warowność król Dawid, ojciec pierwszego budowniczego Przybytku, Salomona, nazwał je zamkiem, a my Górnym Rynkiem” (V, IV 137). Na wzgórzu niższym, zwanym Akra, było z kolei Miasto Dolne. Naprzeciw Akry znajdowało się jeszcze trzecie wzniesienie, które było niżej położone niż Akra i oddzielone było od niej szerokim wąwozem, który za czasów panowania Hasmonejczyków został zasypany w celu połączenia miasta ze świątynią, „aby zaś ona wzbijała się ponad Akre, skopali to wzgórze i obniżyli jego wysokość. Dolina, która nosi nazwę Tyropeon i – jak powiedzieliśmy – rozdziela wzgórze, na których wznosi się Górne i Dolne Miasto, ciągnie się aż do Siloe” (V, IV 139-140).

¹² Ofel – hebr. אֶפְלַיִם – nabrzmiałość, wzniesienie ziemi, pagórek, por. L. Koehler, W. Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, Leiden 1985, 723; *Lexicon Hebraicum Veteris Testamenti quod aliis collaborantibus edidit F. Zorell*, Roma 1989, 617. Określenie greckie to – ὁ Ὄφλας. Występuje ono u J. Flawiusza w: *Wojna Żydowska*, dz. cyt., 195 (Księga II, rozdział XVII 448) oraz w Iz 32,14; Mi 4,8; Ne 3,26; 11,21. Było to wzgórze w południowo-wschodniej części starej Jerozolimy mieszczące się w pobliżu świątyni, zob. też U. A. Fic, Syjon, dz. cyt., 135-137.

¹³ Por. K. M. Kenyon, *The Bible*, dz. cyt., 48-57; D. Winton Thomas, *Jerusalem*, dz. cyt., 282-293; E. Otto, יִצְחָן, art. cyt., 1008-1011.

Reasumując można powiedzieć, iż lokalizacja Syjonu¹⁴ jest obecnie jasna i potwierdzona dogłębnymi badaniami archeologicznymi. Syjon znajdował się na południowo-wschodnim wzgórzu Jerozolimy położonym u zbiegu doliny Cedronu i doliny Hinnom, w bliskości źródła Gihon, które zaopatrywało w wodę najpierw jebusycką, a potem izraelską twierdzę Syjon.

Dawid po zdobyciu jebusyckiego Syjonu i jego adaptacji do potrzeb politycznej stolicy, postanowił z Jerozolimy uczynić stolicę religijną narodu wybranego. Sprowadził, więc do Jerozolimy Arkę Przymierza i umieścił ją w namiocie świętym, przy źródle Gihon (por. 2 Sm 6), a następnie postanowił zbudować świątynię dla Jahwe. Zasięgnawszy rady proroka Natana za jego pośrednictwem dowiedział się, że wolą Jahwe jest, by świątynię budował następca na tronie Dawida, jego syn. Za ten gest dobrej woli, prorok Natan w imieniu Jahwe, przekazał Dawidowi obietnicę wiecznego tronu mającą charakter obietnicy mesjańskiej (por. 2 Sm 7,12-16). Król Dawid nie mogąc rozpocząć budowy świątyni poczynił przygotowania do jej budowy gromadząc materiał potrzebny do jej powstania i organizując Lewitów do pełnienia służby liturgicznej, by mogła się ona sprawnie rozpocząć, gdy świątynia powstanie (1 Krn 22-26). Ważny jest jednak inny szczegół, a mianowicie ten, który podaje tekst 2 Sm 24,1-25, że w sposób niezwykle doszło do obrania miejsca pod budowę przyszłej świątyni na klepisku Jebusyty Arauny, położonym tuż na północ od zamku królewskiego Syjonu. Na tym, bowiem miejscu ukazał się anioł śmierci, który na rozkaz Jahwe, po błagalnej prośbie Dawida, przestał karać zarazą mieszkańców Jerozolimy. Z polecenia proroka

¹⁴ Wypada wspomnieć, że w tradycji chrześcijańskiej, a dokładnie mówiąc wczesno-bizantyjskiej (ok. IV w. po Chr.) dopatrywano się prawdziwego Syjonu (w odróżnieniu od tzw. Syjonu „dolnego” na wzgórzu Ofel) w górnej, zachodniej części miasta, gdzie znajdował się Wieczernik. Zdaniem zwolenników tej tradycji, historyczny Syjon, tzw. „dolny” był podobnie jak wiele innych realiów Starego Testamentu jedynie zapowiedzią rzeczy przyszłych. Ponieważ w Wieczerniku Chrystus dał nowe Przykazanie-Prawo (por. J 13,34) dopatrywano się w nim wypełnienia słów proroka Izajasza: „Prawo wyjdzie z Syjonu, a słowo Boże z Jeruzalem” (2,3). Dodatkowym potwierdzeniem słuszności takiego przekonania było dla teologów bizantyjskich proroctwo Micheasza o świątyni zamienionej w ruinę: „Syjon będzie jak pole zaorany, Jeruzalem rumowiskiem się stanie, a góra świątyni – szczytem zalesionym” (3,12). Wypełnienia słów tego proroctwa dopatrywano się w wydarzeniach z roku 70 po Chr., kiedy w wyniku najazdu wojsk rzymskich pod wodzą Tytusa, ta część miasta uległa rzeczywiście ruinie i już nigdy nie została odbudowana. Z tradycją Syjonu chrześcijańskiego, tradycja żydowska połączyła w XII wieku również tradycję grobu króla Dawida, na podstawie przekazu biblijnego, który mówi, iż Dawid został pochowany w „Mieście Dawidowym” (por. 1 Krl 2,10). Z kolei św. Piotr w swojej mowie w dzień Pięćdziesiątnicy wspomina, że: „patriarcha Dawid umarł i został pochowany w grobie, który znajduje się u nas aż po dzień dzisiejszy” (Dz 2,29). Żydzi błędnie zinterpretowali ten tekst, a ponieważ tradycja bizantyjska „przeniosła” Syjon w miejsce Wieczernika, również i tam Żydzi dokonali lokalizacji grobu Dawida. W ten sposób powstała tradycja nowego Syjonu zlokalizowanego w południowo-zachodniej części Jerozolimy, zob. E. Otto, יִצְחָן sijnôn, art. cyt., 1008-1011; H. Balz, Σιών, Siôn, art. cyt., 589; S. Jankowski, Przewodnik po Ziemi Świętej, Rzym 1983, 143-154.

Gada jako wotum dziękczynne, Dawid¹⁵ wykupił klepisko i wybudował na nim ołtarz, i złożył dla Jahwe ofiarę całopalną i ofiary biesiadne. Na tym właśnie miejscu następcą Dawida, król Salomon¹⁶ zbudował świątynię dla Jahwe (por. 1 Krl 6) i w niej umieścił Arkę Przymierza (por. 1 Krl 8). Jahwe sam uświęcił to miejsce i zapowiedział swoją stałą obecność wśród narodu wybranego (por. 1 Krl 9,3).

Od tego momentu, w dziejach Izraela nazwa Syjon przeszła z miejsca symbolizującego polityczne władanie nad narodem wybranym na miejsce duchowej stolicy narodu tj. świątyni. Syjon stał się symbolem i synonimem obecności Boga Jahwe. Górę Syjon zaczęto identyfikować z „górami świętymi” (por. Ps 2,6 – *על-ציון הר-קדשי*), z „miastem Boga naszego” (por. Ps 42,2 – *עיר אלהינו*), a nawet całym miastem Jeruzalem (por. Ps 48,13)¹⁷

ZION IN THE HISTORY OF ISRAEL

S u m m a r y

The first part of the article is the presentation of the general meaning of mountains and in particular, the role, which mount Zion played in the cultic history of Israel. In the second part, the author analyses the etymological and morphological hypothesis of the semantic field of the root of the word Zion. The third part presents the conclusions of the archeological excavations connected with the mount Zion, which with the time, played not only geographical but symbolical role in the religious history of the chosen people, as well.

¹⁵ O związkach tradycji Dawidowej z tradycją Syjonu, zob. B.C. Ollenburger, *Zion the City of the Great King. A Theological Symbol of the Jerusalem Cult*, *Journal for the Study of the Old Testament*, Sheffield 1977. Supplement Series 41, Sheffield 1987, 59-66.

¹⁶ Zob. J. Schreiner, *Sion-Jerusalem, Jahwes Königssitz*. *Theologie der Heiligen Stadt im Alten Testament*, München 1963, 137-152; F. E. Peters, *Jerusalem. The Holy City in the Eyes of Chroniclers, Visitors, Pilgrims and Prophets from the Days of Abraham to the Beginnings of Modern Times*, Princeton 1985, 13-18.

¹⁷ Warto zwrócić uwagę, że Syjon i Jerozolima występują dość często (w sumie ponad 30 razy) jako nazwy paralelne (Iz 2,3; 4,3; 30,19. W Ps 76,3 *ציון* stoi w paraleli ze starożytną nazwą Jerozolimy, a mianowicie z nazwą *שֶׁלֶם*). Paralelizm ten pojawia się również w zwrotach *בְּהַצִּיּוֹן* i *בְּהַיְרוּשָׁלַם* (por. 2 Krl 19,21; Lm 2,13), zob. F. Stolz, *ציון sijjōn*, art. cyt., 545-547.